

МАРАЛЬНА-ЭТЫЧНАЯ КАНЦЭПЦЫЯ І ЯЕ РЭАЛІЗАЦЫЯ ў ТВОРЧАСЦІ МАКСІМА ТАНКА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Адной з несумненна істотных тэндэнцый развіцця беларускага літаратурнага працэсу ў XX стагоддзі з'яўляецца няўхільная цяга яго ўдзельнікаў да стварэння агульнанацыянальнай маральна-этычнай канцэпцыі як асноўнага дыдактычнага сродка выхавання падрастаючых пакаленняў беларусаў. Не заставаўся ў баку ад дадзенай надзвычай важнай дзяржаўнай справы і славыты пісьменнік Беларусі Максім Танк. Яго творчасць, адрасаваная дзецям, літаральна пранізана шматлікімі праяўленнямі рэалізацыі асноўных маральна-этычных нормаў, канцэптаў, абавязковых аспектаў спрадвечнай беларускай мудрасці, зафіксаванай у народнай педагогіцы, што фарміравалася на працягу многіх стагоддзяў.

Трэба аддаць належнае асобе Максіма Танка, які, пры ўсёй яго шматвектарнасці паэтычнай і грамадскай зацікаўленасці, ніколі не забываўся пра дзяцей Беларусі – як пра лёс яе будучыні. Ён заўсёды знаходзіў час і магчымасць звярнуцца да маленькіх беларусаў са сваім мудрым і вопытным словам старэйшага настаўніка і дарадцы. Прычым творы паэта, адрасаваныя дзецям, заўсёды вылучаюцца арыгінальным зместам, дасціпнасцю, займальнасцю, прымушаюць чытача думаць, разважаць і, што не малаважна, адразу выклікаюць сваім духоўным магнетызмам пачуццё даверу да аўтара. Асноўнай праблематыкай дзіцячай творчасці пісьменніка з'яўляецца маральна-этычная праблематыка.

Для дзяцей Максім Танк пачаў пісаць у 1937 годзе, аддаючы перавагу жанрам верша і вершаванай казкі. Пісьменнік добра разумеў, што менавіта гэтыя жанры з'яўляюцца найбольш даступнымі для дзіцячага ўспрымання: не паспяваюць асабліва стаміць юнага чытача, а наадварот, дазваляюць захапіць, зацікавіць і неназойліва, непрыкметна, вельмі далікатна пры гэтым прывіваць высокія маральна-этычныя ідэалы. Неабходна адзначыць ролю часопісаў «Снапок» і «Беларускі летапіс» у папулярызцы дзіцячых тэкстаў пісьменніка.

Доўгі час самай папулярнай кнігай для навучання ў Еўропе была Біблія. Амаль тысячу год яна заставалася і застаецца па сённяшні дзень неперайздзітым узорам высокамаральнасці, дасканаласці, гуманнасці. Гэта асноўны дакумент, своеасаблівы маральны Кодэкс, з якім чалавецтва звярае свой зямны жыццёвы шлях.

Сучаснае літаратуразнаўства заўсёды і абавязкова падкрэслівае фальклорную аснову творчасці многіх аўтараў. І гэта правільна. Але нельга не звяртаць увагу і на такія важныя аспекты, што, апроч фальклору, уплываюць на светапогляднае сістэму пісьменнікаў і ў выніку на іх творчасць, – гэта Біблія і міфалогія.

Як вядома, у адпаведнасці з Бібліяй, самымі першымі зямнымі дзецьмі былі сыны Адама і Евы – старэйшы Каін і малодшы Авель.

Каін араў зямлю, але не любіў яе. Ён увогуле нікога і нічога не любіў і толькі ўсім і ўсяму зайздросціў. Калі зоркі запальваліся на небе, ён зайздросціў ім, таму што яны ўмеюць святціць. Калі птушкі праляталі над галавой, то і ім зайздросціў Каін – бо яны ўмеюць лятаць. Нават ценю чужома зайздросціў Каін.

Малодшы брат Каіна Авель, наадварот жа быў заўсёды добры і вясёлы. Ён быў пастухом і зранку да вечара блукаў са сваім статкам па палях і лугах, іграў на свірэлі, спяваў песні. Зоркі, дрэвы, птушкі, як зачараваныя, слухалі музыку і спевы Авеля. А Каіна яны пачалі баяцца. Менавіта зайздрасць (адзін са смяротных грахоў) становіцца прычынай таго, што Каін забівае брата. Распачатая з гэтага моманту жахліва-ганебная з'ява братазабойства – гэта яшчэ адзін з чалавечых недаравальных грахоў. І тут зноў жа па Бібліі – зло спараджае зло.

Пасля здзейсненага злачынства Каін вырашае, што ніхто не бачыў, як ён забіў брата і ідзе на чарговы грэшны праступак: хлусіць Богу, забыўшыся, што сведкамі яго дзікай расправы над братам былі зоры, птушкі, дрэвы. З таго часу Каін – гэта сімвал злога, зайздроснага чалавека, якога яшчэ называюць акаянным.

Такім чынам, ужо сярод першых дзяцей Зямлі мы бачым парушэнне маральна-этычных нормаў ці законаў і як вынік – узнікненне ланцужковых бясконца здзяйсняемых грахоў-злачынстваў. Але першапрычыны сусветнага Зла – гэта зайздрасць і хлусня.

Варта звярнуць увагу яшчэ на адну дэталю у дадзеным біблейскім паданні: пасля смерці Авеля пакацілася свірэль-дудачка, на якой не граць больш забітаму музыку вясёлых песень. Некалі яшчэ Ф. М. Дастаеўскі звяртаў увагу на мастацтва, як на выратавальную сілу ад душыўнай карозіі. Ён сцвярджаў, што мастацтва – гэта тое, што робіць з чалавека чалавека.

Да дадзенага вобразна-сімвала музыкі і музычных інструментаў (дудачкі, скрыпкі) як да найбольш блізкіх беларускаму народу неаднаразова звяртаецца ў сваёй творчасці і Максім Танк.

Тады, у творы для дзяцей «Казка пра музыку», калі паэт знаёміць маленькага чытача са сваім героем, мы знаходзім, што яго характарыстыка праведзена па аналогіі з Бібліяй, вучэннем: «А граў ён заўсёды / Весела. / Нават дрэва, пачуўшы яго, / Хлусіць бы нізка да долу / Галіны плакучыя звесіла» [1, с. 18].

Тут нават імя Вяль, якое аўтар выкарыстоўвае неаднаразова («Сказ пра Вяля» «Казка пра музыку»), пераклікаецца з біблейскім Авель. Хутчэй за ўсё, далёка не выпадковыя дадзеныя паралелі. І Вяль і Мастак-чарадзей, музыка якога прыдавала людзям сілы, «шмат будзіла надзей і сірот сагравала» становяцца заступнікамі і абаронцамі для беларускага народа. Пры гэтым неабходна памятаць, што звярнуцца адкрыта да асноўнага маральнага Кодэкса ўсіх часоў і народаў – да Бібліі ў часы, калі Максім Танк ствараў свае геніяльныя тэксты, было абсалютна немагчыма – ішла шалёная антырэлігійная прапаганда. І тым не менш, пісьменнік знаходзіць сродкі і магчымасці прытрымлівацца ў сваёй творчасці асноўнага маральна-этычнага Закона, напрацаванага чалавецтвам на працягу ўсёй гісторыі свайго развіцця.

У творы «Легенда пра музыку» (дарэчы паняцце «легенда» тут больш звязана з міфалогіяй, чым з фальклорам) распавядаецца пра музыканта Куліка, што «ніхто як ён на скрыпцы не іграў» і «з сэрца, быццам крэсівам, смыком мог высекчы і слёзы і агонь». За такую дзівосную ігру яго ўпадабалі Бог і чорт і заспрачаліся, каму ж яго забраць, прычым аргументы і доказы з абодвух бакоў былі надзвычай істотныя. Спрачаліся доўга, але так і не змаглі паразумецца паміж сабой. І тады Бог прапанаваў, каб музыка сам вырашыў, куды яму ісці: ці ў пекла, ці ў рай. Сур'ёзная дылема паўстала перад Куліком – дзве цалкам розныя дарогі. Але тут ён успомніў родны край і тое, што не ў кожнай хаце пагасціў, не на ўсіх вяселлях адыграў, – і яму захачелася дамоў. Да яго паслана была смерць, якая брыла за ім услед, як цень. Але і яна мусіла адступіцца, бо запатрабаванаму музыканту не было калі звяртаць на яе ўвагу. Варта адзначыць, што ў «легендзе» выражана асноўная аўтарская канцэпцыя – бязмежная вера ў непераможную сілу мастацтва пры ўмове, што яно служыць людзям.

Апроч таго, у часы страшэнных, сур'ёзных, лёсавызначальных выпрабаванняў для Беларусі і яе народа, Максім Танк лічыць неабходным нагадаць як дарослым, так і дзецям (усім без выключэння) пра асноўнае – неабходнасць бараніць, аберагаць свой край пры любых абставінах. Верш з аднайменнай кнігі «Каб ведалі», створаны ў 1945 годзе, – яркі таму прыклад. Тэматыка і праблематыка невялікага па памерах, але эмацыянальна напружанага твора з'яўляецца своеасаблівым прысвячэннем Бібліі і адначасова працягам традыцыі Францыска Скарыны: «Каб ведалі / Маткі, / Дзе спляць

дзеці-сокалы сном; / Вятры, / Дзе іграць галасістым смыком; / Зоры, / Дзе ім асыпацца дажджом; / Птушкі ў выраі – / Родны свой дом» [1, с. 7].

Выклікае цікавасць і малавядомы верш-назіранне, верш-роздум, напісаны аўтарам у сталы перыяд сваёй творчай дзейнасці (1989): «Уважна сочым, / Каб малыш, / Пачынаючы хадзіць, Не спатыкнуўся» [2, с. 33].

Безумоўна, хто ж з гэтым будзе спрачацца. Галоўнае тут – падстрахаваць дзіця, дапамагчы яму, засцерагнуць ад бяды. Але на фоне бацькоўскай рэфлексіі раптам гучыць абсалютна нечаканае аўтарскае разважанне: «Хоць гэта ў яго ўзросце, / Не ўзброснаму ні ведамі / Ні ўладаю, / Яшчэ нічым / Не пагражае свету» [2, с. 33].

Па ўсім відаць, што асновай аўтарскай філасофіі ў дадзеным творы выступае наступная маральна-этычная канцэпцыя: веды – гэта зброя, улада – таксама зброя. Але самае важнае – гэта тое, у чыіх, у якіх руках гэтая зброя знаходзіцца. У нешматлікіх радках верша выразна гучыць занепакоены голас аўтара, яго перасцярога і напярэджванне, абачліваць, падказаныя паэту вопытам, жыццёвымі назіраннямі. Справядлівая метафарычнасць дзіцячага тэксту не можа не выклікаць пачуццё даверу ў адносінах да аўтарскай пазіцыі.

Якім жа кантрастам дадзенаму твору выступае іншы, больш позні дзіцячы верш пад назвай «Божыя кароўкі», напісаны ў 1990 годзе. Здаецца, што кожны радок выпраменьвае дзяменты жыццёвага пазітыву, што ў сукупнасці сваёй складае жыццесцвярдзальны пафас твора: «Ёсць у Каценькі сяброўкі / Ў сідзе Божыя кароўкі. / І ніхто не знае ў хаце, / Што яны па просьбе Каці / Ёй прыносяць з поля, з неба / З малачком акрайчык хлеба. / Потым на яе галоўцы / Ззяюць і сарамі сонца» [2, с. 112].

Такім чынам, дзіцячая творчасць Максіма Танка маесэнсатворны змест, яна валодае выключнай сілай уздзеяння на маленькага чытача, абуджае ў дзетак радасць пазнання, дае ім энцыклапедычныя звесткі пра іх родную зямлю, пра яе флору і фаўну, а самае важнае – вучыць дабрыні, любові, уважліва да людзей і да самаго жыцця.

ЛІТАРАТУРА

1. Танк, М. Блікі сонца : вершы, казкі / М. Танк. – Мінск : Юнацтва, 1997. – 128 с.
2. Танк, М. Мой каўчэг : вершы / М. Танк. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 207 с.

Лабоха Я. К. (Мінск, Беларусь)

МАСТАЦКІЯ ПЕРАКЛАДЫ СУЧАСНАЙ ПЛЬСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў ЛІТАРАТУРАЗНАУЧЫМ АСПЕКЦЕ (на прыкладзе зборніка «Дваццаць польскіх аповяданняў»)

На працягу апошняга года, пачынаючы з 2007-га, у Беларусі адзначаецца ўздым у галіне мастацкага перакладу, дакладней, мастацкага перакладу на беларускую мову, пра што сведчыць як статыстыка перакладных выданняў (згодна з данымі брашуры «Друк Беларусі» за 2000–2016 гг. выпуск мастацкіх перакладаў на беларускую мову павялічыўся ў чатыры разы), так і ўвага «прафесійных» чытачоў (г.зн. крытыкаў, пісьменнікаў, перакладчыкаў і інш.) да перакладных твораў, конкурсы і імпрэзы, прысвечаныя беларускамоўным перакладам. Так, напрыклад, часопісам «ПрайдзіСвет» з 2009 па 2011 гг. праводзіліся конкурсы мастацкіх перакладаў на беларускую мову; батлеечны тэатр «Лямцавая батлейка» рэгулярна ладзіць лялечныя спектаклі па беларускіх перакладах гісторый Юі Вісландэр пра Маму Му.

Першыя пазіцыі як з пункту гледжання колькасці мастацкіх перакладаў на беларускую мову (87 выданняў цягам 2000–2016 гг.), так і з пункта гледжання заўважанасці гэтых перакладаў «прафесійным» чытачом (88 водгукаў на 57 выданняў за той жа